

Bir Hayat Kılavuzundan Notlar

Muaz Yanılmaz

RICHARD SENNETT

Zanaatkâr

İngilizceden çeviren: Melih Pekdemir, 2009, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Günümüzün en parlak düşünürlerinden biri olan Richard Sennett'in yazdığı kitaplar içinde en tutkulu olan "Zanaatkâr" hakkında konuşurken söze hepimizin zihninde aşağı yukarı benzer bir çağrışımı olan *zanaatkâr* kavramının sahip olduğu söz konusu anlama/içeriğe dokunarak, onu rahatsız ederek, belki değiştirerek başlamalıyız. Zira muhtemelen bu kavramın birçoğumuzun aklına ilk getirdiği görüntü kendi atölyesinde maden işçiliği yapan ve telkârî ya da küftgani ile meşgul bir usta veya halı, zili ve sair dokuma yapan bir kadın işçi gibi görüntüler olacaktır. Oysa Sennett'e göre zanaatkârlar kendi iyilikleri için, iyi bir iş çıkarmak üzere *kendilerini adanmış* (s. 32) kimselerdir. Aynı zamanda kendi deneyimlerini kullanarak bir tasarımcıdan daha derinlemesine ve ötesini düşünerek işini yapmış olanlardır. Zanaatkârlık bağlanmış özel bir insanlık durumunu temsil eder. *Zanaatkârın iyi kalitede bir iş çıkarmak yolundaki bütün çabası eline aldığı malzeme hakkındaki merakına bağlıdır. Bu merak onun için elverişli bilinç alanıdır; yani bir nesneyi ilginç kılan şeyin ne olduğu üzerine odaklanması, ne yaptığının bilincinde olması hâlidir.* Bu zaviyeden bakınca pek tabii yalnızca marangozu değil aynı zamanda kimyevi araştırmalar yapan bir laboratuvar teknisyenini de, bir kompozitör yahut icracıyı da, hatta iyi bir ebeveyni¹ bile zanaatkâr olarak kabul edebiliriz. Sennett *sadece bir marangozun sahip olduğu türden el hüneriyle eşitlendiğinde zanaatkârlığın pek anlaşılmadığını* ifade ediyor. Aslında tam da bu noktadan sonra kesin sınırlar çizmenin, ayırıştırmanın bizi nasıl sıkıntıya düşürdüğünü göstermeye çalışıyor. Örneğin bu noktada "El ile kafa, yani ifade ediş ile kavrayış ya da zanaat ile sanat nasıl ve neden birbirinden ayrılabilir?" sorusu anlamlıdır. Bu ikisini birbirinden ayırmak kavrayışı olmayan bir ifade yöntemine, yani motivasyondan (nitelik kaygı-

1 Sennett zanaatkârlığın öğrenilmiş beceri gerektiren bir niteliği olduğunu söyledikten sonra "örneğin ebeveynliği aynı anlamda düşünmeyiz; oysa iyi bir ebeveyn olabilmek, yüksek derecede öğrenilmiş beceri gerektirir" der. Tabii burada Sennett zanaatkârlığa biçilen cinsiyet vurgusundan bahsediyor aynı zamanda. Kadının erkek cinsinin rengini verdiği kamusal topluluğa katkıda bulunabilen dokumacılık gibi zanaatkârlığın dışında, böylesi bir kamusal fazilet sayılamayacak, dolayısıyla ona kamusal bir statü vaat etmeyecek iyi bir ebeveyn olmak gibi ev içi işlerinin, hünerlerinin bu kapsamın dışında tutulduğunu söylüyor.

sından / kavrayışından) uzak bir ‘işçiliğe’ doğru götürür bizi. *Kendisini bir şeye adamadan da elbette hayatta ayakta kalabilmek mümkündür.* Ancak böyle bir durumda emek basitçe başka bir amaç için kullanılan alelade bir araca dönüşmüş olur. Oysa zanaatkârın emeği yalnızca bir araç değil, iyi iş üretme amacının / kavrayışının / motivasyonunun bir parçasıdır.

“Zanaatkârı üretme sürecinde motive eden değerler neler olmalıdır?” sorusunun cevabını verebildiğimizde zanaatkârlığın erdemleri konusunda da elle tutulur şeyler söyleyebiliriz demektir. Yani *topluluk uğruna çalışmaya dönük ahlaki gereklilik* yahut *daha iyi iş çıkarmak için rekabetin gerekliliği* (s. 42) düşünceleri her zaman gerçekten nitelikli eser meydana getirebilmenin motive edici unsurları mıdır? Eğer zanaatkârdan bahsedeceksek ilk önce yüzleşilmesi ve hesaplaşılması gereken konu *motivasyon* meselesidir. Sennett kitabında rekabetin karşısında işbirliğinden yana tavır alıyor ve buyurgan bir zorunluluk yerine, yani işçiye dikkat kesilen bir anlayıştansa esas motivasyonu işe dikkat kesilen, işbirliğine dayalı çalışmaların sağlayabildiğini örneklerle göstermeye çalışıyor. Sennett’e göre *moral bozukluğu, iyi bir iş çıkarmak amacının içi boşaltıldığında ve bu amaç anlamsızlaştığında ortaya çıkabiliyor. İyi iş çıkarmak, müphem olan hakkında meraklı olmak, bunu araştırmak ve bundan öğrenmek demektir.* Yani iyi bir iş çıkarmanın yolu işe dikkat kesilmekten geçiyor. İşe kendini adayarak dikkat kesilmek ise kafa ile el arasındaki bölünmeyi engellemek anlamına geliyor. Yani elin becerisi ile kafanın becerisinin, pratikle malumatın, pratikle eğitimin *katıştırılması, meczedilmesi...* Zira kafa ve el birbirinden ayrıldığında, asıl sıkıntı çeken kafa oluyor; bunun sonucu zihinsel bir tahribattır. *Malzemeleri unsurlarına ayırmak yerine daha dayanıklı şeylere duyulan arzu; fikirler sürekli olduğundan, kafanın elden güya üstün olması, teorisyenin zanaatkârdan daha iyi olması konusundaki inanç filozofları mutlu etmektedir ancak böyle olmamalıdır* Sennett’e göre; yani anlamak yapmaktan ayrılmamalıdır. Modern çağın yapılan işle derinlemesine ilgilenmekten ve iş hakkındaki düşüncenin olgunlaşmasından uzak *makine becerisi*² geleneksel, yani düşünce ile pratik arasındaki bölünmenin olmadığı, hem düşünen hem uygulayan, tekrar tekrar düşünen ve yeniden yeniden uygulayan beceri karşısında bir tehdit olarak durmaktadır. Sennett esas sorunu, Victor Weisskopf’un düşünceleriyle şöyle özetliyor; *İnsanlar makinelerin bunu (kendi deneyimlerinden hareketle zor olan ve eksik kalan şeyleri kavramayı) öğrenmesini sağlayabilirler ancak böyle bir durumda yeterlilik kazanılması sürecine katılmazlar, sadece bunun edilgen bir tanığı ve tüketicisi olurlar* (s. 63).

2 Zira makineden beklenen beceri sınırları çizilen projeyi teslim etmesidir. Bu sebeple makine bir şeyi tekrar ederek, ayrıntılara dikkat etme kabiliyetini geliştirerek, dolayısıyla her defasında o şeyi yeniden üretebilecek zihinsel beceriden yoksundur.

“Zanaatkârlıkta standartları belirleyen ve eğiten üst düzey birisinin olması lazımdır.” diyen Sennett şimdiye dek bahsettiğimiz *zanaatkârın tedirginliği*-nin toplumsal bir mekânı olarak atölye üzerinde durmaktan vazgeçmemeliyiz diyor. Atölyeyi bir nevi iyi iş çıkarmanın *becerisinin* kazanıldığı yerler olarak tanımlayan, Ortaçağ zanaat atölyelerinin Rönesansla birlikte sanatçının stüdyosu olarak devam ettiğini ifade eden Sennett, zanaat-sanat arasındaki var sayılan ancak kuşku duymamız gerekir dediği karşıtlıktan hareketle can alıcı bir soru da yöneliyor okura: *Özgünlüğe karar vermek için uygun olan kimdir? İmalatçı mı tüketici mi?* Buradaki özgünlük (orijinalite) meselesi/anlayışı bir şeyi zanaat parçası olmaktan çıkarıp bir sanat hâline neyin getirdiğini çözebilmek için üzerinde durmamız gereken bir nokta... Zanaatın *özgünlüğü* yapılan işi ortak ve *yavaş* bir çabanın sonucu olarak görüp bireyselliğe vurgu yapmayarak, dolayısıyla işin kimin yaptığından çok nerede yapıldığıyla anıldığı bir anlayışta yatarken, sanatın *özgünlüğü* ise *kendisinin imalatçısı* olan kendi bireyselliği içerisinde *somurtkanlık mizacına* yaslanarak *daha önce hiçbir şeyin olmadığı yerdeki bir şeyin aniden* ortaya çıkışındaki hayret ve korku duygularında yatar. İşte söz konusu ustanın özgünlüğü meselesi atölyelerdeki söze dökülmeyen, dile getirilmeyen ve kelimelerle açıklanamayan bilgi yığınının transferinin önünde bir engeldir. Ve bu da bir atölyenin ölümünün kısa özetidir.

İyi iş çıkarma derken de, dikkat kesilmek ve işbirliği ile nitelik üretmek derken de aslında hep *üretim deneyimine* vurgu yapmış oluyoruz. Yani en temelde bu üretim/yapım deneyimini olumlu-olumsuz etkileyen faktörleri irdeleyebiliriz. İşte on sekizinci yüzyılda makinenin gelişimi böylesi bir temel endişeyi tetikledi; endişe duyulan şey makinenin üretken yanıydı, yani onun yapım deneyimi üzerindeki etkileri... Atölyedeki becerinin aktarılmasındaki sıkıntının sebep olduğu *çatlaklar* on sekizinci yüzyılın ortalarında makineyi kullanarak tamir edilmeye çalışıldı. İnsanın ürettiği şeyin insanlık kültürüne kanaatkârlık, sadelik gibi katkıları vardı; oysa bu insani erdemlerden hiçbirisi mekanik olarak değerlendiril(e)mezdi. Zanaatkârlığın makine ile ilişkisini Aydınlanma ve Romantik dönem görüşleri ışığında irdeleyen Sennett, “İnanıyorum ki zanaatkârlık konusunda... elbette daha önceki zamanları yani savaşmak yerine makinelerle çalışmanın radikal, kurtuluşu sağlayan bir iddia olduğu zamanı tercih etmeliyiz. Şimdi de öyledir.” diyerek bu ilişkiye hangi açıdan baktığını okura göstermiş oluyor.

Üç ana başlık içeren kitabın ilk bölümü olan “Zanaatkârlar” kısmında Sennett özetle; *zanaatkârın sanatçıdan daha kapsayıcı bir kategori olduğunu, her birimiz için bir şeyi düzgün, somut olarak ve bir işe yaraması için yapma arzusunun temsil ettiğini* ifade ediyor. “En iyisi” diyor Sennett, “gün boyunca el ile dokunduğumuz şeyler’ ile meşgul olmak... İşte bu, geçmişte zanaatkârın amentüsü olmuştur.”

El ile dokunduğumuz şeyler ile meşgul olmak... Sennett daha sonra bu meşgaileyi, yani zanaatı gerçekleştirmek için zanaatkârın özgül fiziksel becerileri nasıl tanıdığı ve geliştirdiği ile ilgileniyor. Bunu yaparken biraz önce tanımladığı *zanaatkârın becerisine* ilişkin bizi içine sürüklediği tartışmayı oluşturan belirli verileri açarak *dokunacağımız görüntüyü* biraz daha netleştiriyor. Öncelikle teknik ile ifade, yani el ile kafa arasındaki bağlantıyı inceleyerek başlıyor. Bu bağlantının *eşgüdümlü pratik becerisinin* kazanılması ile kurula bildiğini, bunun da belirli bir *ritimle* bir *ödevi* nasıl yapacağımızı tekrar tekrar öğrenmekle mümkün olabildiğini anlatıyor. Sennett'e göre iyi alıştırma yapma zanaatkârın ritmik becerisidir. Bu becerinin sağladığı yoğunlaşma, eldeki teknik gelişmenin belli bir hattını da tamamlamış olur. *El hareketleri alıştırmada ortaya çıkan ritmik süreçlerde daha iyi hâle getirilebilir, yenilenebilir ve alıştırma sayesinde bu özellikler kalıcı olabilir. İdrak ise her teknik adımı yönlendirir ve her adım da etik sonuçlar içerir.*

Bir zanaatta ustalaşan *becerinin* bu birikimi aktarmasındaki sorunlara kitabın ilk bölümünde değinen Sennett böylesi bir sorunun nasıl aşılabileceğine dair akıl yürütmelerini üç farklı tarzda yemek tarifi veren üç önemli aşçının *anlamli yaratıcı dillerinden* hareketle anlatıyor. Birinci aşçı *sempatik illüstrasyonlar* kullanarak kendisini acemi olanın yerinde düşünerek anlatmayı deniyor; kendisinin bıçağı nasıl sakarca tuttuğu zamanları hatırlayıp, hassasiyete, kırılganlığa geri dönüp, sempati sergileyerek veriyor tarifini. İkinci aşçı bir *sahne anlatımı* dili oluşturuyor ve “başka bir yerdeki insanların yaptığı türden şeyler yapabilmek için her şeyden önce ve öncelikle öyle bir yerde yaşamamanın neye benzediğini tahayyül etmeye ihtiyacımız olduğuna inanarak” aktarıyor kendi tarifini. Üçüncüsü ise metaforları kullanıyor; tariflerini birer metafor olarak tasarlıyor ve metaforların her biri bilinçli ve derinlemesine kafa yorulması için birer araç işlevi görüyor. Böylelikle üçüncü aşçı işine sembolik değerler yüklemiş oluyor. Bütün bu yazılı yemek tarifi tarzlarında, anlatma yerine gösterme yönteminin kullanılmış olması onların ortak yönü. Böylelikle birkaç nesil sonrası için bir anlam ifade etmeyecek zanaatın *donuk anlatımı* sorununu aşmış oluyorlar.

Sennett daha sonra yine ilk kısımda kendisini hissettiren “aletlerin yaratıcı bir şekilde nasıl kullanılacağına ilişkin sorunu”, yani aleti kullanırken zanaatkârın nasıl denetim kazanabileceğini ve aslında kendi becerisini nasıl geliştirebileceğini derinlemesine incelemeye geçiyor. Heraklitos “Bir ırmağa bir insan iki kez yıkanamaz; çünkü artık hem ırmak aynı ırmak hem insan aynı insan değildir” der. Zanaatkâr bu sözü, hayat tamamen istikrarsız ve akışkandır, diye yorumlamayacaktır. Eşyaları tamir ederken onları ne yapacağını düşünecektir; restore etmek mi ya da dinamik, yenileyici bir onarım

yapmak mı istiyor; sınırlı ve zor aletler, bu yenileme çalışmasında yararlı aletlerin ortaya çıkmasına zemin hazırlayabilir. Burada aletlerin kullanımına yaratıcı bir boyut ekleyen esas malzeme olarak *hayal gücü* yahut *hayal etme* devreye giriyor. Bu hayal gücü sayesinde zanaatkâr esas olarak hangi araçların işine yarayacağını kavramaya çalışır. Nitekim şimdiye dek farklı amaçlar için kullanılan aletler bir anda yeni bir amaca ulaşmak üzere de kullanılabilir; örneğin piyano imalatçısının dolabında bulunan düz köşeli bir tornavida bir vidayı sıkıştırmanın yanı sıra, delik açabilir, bir şeyi kaldırabilir hâle de gelebilir. Zanaatkâr tecrübeyi ihmal etmeksizin kimi gizemleri açığa çıkarmak ve yaratıcı bir teknik meydana getirebilmek için hayal eder yahut olmamış olan bir şeyin hayret verici, yüce cazibesine kapılarak meraklanır. Ona doğru yönü gösterecek olan olmayıştan oluşa geçme evresinde içine düştüğü şaşkınlıktır.

Zanaatkârın iyi bir iş çıkarmak için odaklandığı malzemesini çeşitlendirirken, yaratıcı hâle getirmek için hayal gücünü kullanırken bir takım dirençlerle, yani iradenin önüne dikilen olgularla başa çıkması gerekebilir. Bu dirençler karşılaşmış (bulunmuş) olabileceği gibi yapılmış (üretilmiş) da olabilir. İster bir mühendisin yeraltında karşılaşacağı, çamur yığınları arasında çalışmak zorunda kalmasını gerektiren türden bir direnç olsun, isterse bir ressamın tablosunu kazıyıp tekrar en başından yapmasını gerektiren ve onun daha iyiye olan tutkusunun beslediği / ürettiği direnç olsun; bütün bu dirençler ruhsal çöküntüyü doğurur ve bir adım daha ileri gidildiğinde, bu çöküntü de öfke doğurur. Bu öfkenin toplumsal bilimler jargonundaki karşılığı “düş kırıklığı-saldırganlık sendromu”dur. *Öyleyse, hem düş kırıklığıyla birlikte yaşamaya hem üretken bir şekilde yaşamaya imkân veren beceriler olabilir mi?* Bunlardan ilki, bir hayal gücü sıçramasını başlatabilen *yeniden formatlamadır*. Yani sorunu başka terimlerle yeniden şekillendirme... Dirence karşı ikinci tepki *sabır* göstermedir. Bir zanaatkârın sabrı şöyle tanımlanabilir: *Sonuca ulaşmak için arzunun geçici olarak askıya alınması...* Yani bir şeyi yapmak beklenilenden daha uzun sürmüşse onunla savaşmayı bir süreliğine bırakmak ve artık savaşmak yerine onunla uğraşmayı denemek... Sennett bu düşünceyi William Acker’a ait bir öğütle açıyor: “Çok çaba sarf etmeyin. Çok çaba sarf ederseniz, çok ısrarlı olursanız, kötü nişan alırsınız ve hedefi yanlış yerden vurursunuz.” Bu bir nevi direnci muğlâklaştırmak demektir. Önce durmak ve daha sonrasında tam olarak ne olacağını bilemediğimiz yeni bir adım atmak... Dolayısıyla sabrı da, dirence rağmen çalışma konusundaki üçüncü bir beceri izler: *Direnç ile özdeşleşmek*. Bu sorunla başa çıkmak için onu içselleştirmek demektir. İyi bir zanaatkârın uyguladığı özdeşleşme zor bir durumda en fazla affedici unsuru bulmaya yöneliktir. Yani

önce büyük zorluklarla ilgilenmek ve ardından ayrıntıları temizlemek değil, tam tersi bir çabadır; küçük ve basit olandan yola çıkmaktır. Sennett meseleyi şöyle toparlıyor; “Elbette basitlik, zanaat çalışmasında bir hedeftir. Bu, *geçerlilik* denen ölçümün bir parçasıdır. Ancak hiç de gereği olmadığı hâlde zorluk çıkarmak, işte bu geçerliliğin niteliği hakkında düşünme tarzıdır. ‘Çok basitmiş’ demek, ‘Burada gözün gördüğünden daha fazlası var’ sözünün sınanmasıdır.”

Kitabın ikinci bölümü olan “Zanaat” kısmında da Sennett özetle; birinci bölümde kişiliğinin ve erdem anlayışının çerçevesini çizdiği zanaatkârın bu kez *işine* derinlemesine bakıyor ve zanaat becerisinin nasıl *ilerlediğini* belirli başlıklar altında sistemli bir şekilde inceliyor. *Zanaatkârın duygusal ödülü olan uzmanlığın* nasıl kazanıldığı üzerinde duruyor. Becerinin, düzensiz hamlelerle ve bazen dolambaçlı yollarla yaratıldığını, dolayısıyla ilerlemenin düz bir çizgi izlemediğini, bir nevi zihinlerimizdeki klasik *ilerleme* mitini, tıpkı daha önce *zanaatkâr* mitinde yaptığı gibi yıkmaya çalışarak anlatmayı deniyor.

Şimdiye kadar zanaatkâr ve zanaat, yani kişi ve iş eksenli bir akıl yürütmede bulunan Sennett son olarak zanaatkârlığı tamamlayan iki kapsamlı konudan, zanaatkârın iyi iş yapma arzusundan (kalite-hırslı çalışma) ve iyi iş yapmak için gerekli yeterlilikten (kabiliyet) bahsediyor. Artık zanaatkârlık “mesleğinin” resmi yavaş yavaş belirginleşmeye, oturmaya başlıyor. “İyi bir zanaatkar olabilmek için ortak ve işlenmemiş becerileri eşit ölçüde paylaşmaktayız” diyor Sennett; “insanları hayatlarında farklı yollar izlemeye sevk eden şey, kalite konusundaki motivasyon ve tutkudur.” yani kalite için hırslı olmak... Hırslı, *somut bir nesnenin yapımında ya da bir becerinin şekillenmesinde harcanan takıntılı enerji* demektir. Takıntı kendi teşvik edici inançlarını sorgulayabilen de olabilir, bir merhametsizliğe dönüşerek katılık tehlikesine de kapı aralayabilir. Dolayısıyla zanaatkârlığın her zaman takıntının olumlu biçimlerini yaratması gerekir. Bu gereklilik için Sennett’in bir reçetesi var gibidir; *İyi zanaatkâr taslağın önemini yani başladığında ne hakkında çalışmakta olduğunu tam olarak bilmemenin önemini kavrar. İyi zanaatkâr beklenmedik gelişmeye ve kısıtlanmaya olumlu bir değer yükler. İyi zanaatkâr uğraştığı şeyi kendi içinde mükemmelleştiren amaç için bir sorunun peşine amansızca takılmaktan kaçınma ihtiyacı duyar. Çünkü böyle yapılmış bir şey kendi niteliğini yitirir. İyi zanaatkâr rahatsızlık yaratacak bir gösteriş seviyesine inebilecek mükemmeliyetçilikten kaçınır; bu noktada imalatçı nesnenin ne işe yaradığını değil, kendisinin ne yapabildiğini göstermeye eğilimlidir. İyi zanaatkâr ne zaman durması gerektiğini öğrenir. İşi daha ileriye götürmek onun seviyesini düşürebilir. Yani tüm zorluklar (dirençler) –ki buna modern toplumun kariyer hesaplamadaki köreltici, dümdüz eden aşısını da eklemek gerekiyor– karşısında*

zanaatkârlık özel olarak kırılan bir yerde duruyor; çünkü zanaatkârlık alışkanlık ve yavaş öğrenme süreci üzerinde yükseliyor. Dolayısıyla onun *takıntı biçimi* üzerine düşünmek zihnimizdeki resmi biraz daha netleştirecektir.

Burada hemen şunu ekleyelim: yetenek ölçer testlerle, çok seçenekli soruları kullanarak, bir sorunun önünü açan zihin sıçramalarını test etmek mümkün değildir. Bir kişinin, derinliğin gözden kaçırılması pahasına birçok sorunu ele alış kapasitesini ölçen testler, hızlı çalışmayı, yüzeysel bilgiyi ödüllendiren ekonomik rejimlere uygun gelebilir; bunların hepsi zaten çoğunlukla şirketlere girip çıkan danışmanlarla doludur. Oysa derinlemesine kazmaya yönelik zanaatkâr kabiliyetleri, bu tarzda konumlanmış potansiyel kabiliyetin karşısındaki kutupta yer alır. Dolayısıyla zanaatkârın *potansiyel bir kabiliyet* olmayan, kültür tarafından harekete geçirilen *takıntı biçimini*, yani can sıkıntısını³ üç temel kabiliyet oluşturur. Bunlar, *yerini belirleme* (sınırlama, lokalize etme), *sorgulama* ve *açılım yapma* (geliştirme) yetenekleridir. Bu üç yetenekten hareketle çalışmanın oyunla bağlantısını şöyle özetliyor Sennett: *Çalışma kapasitesi insanlar arasında oldukça eşit şekilde paylaşılır; bu durum önce oyun oynamada ortaya çıkar, çalışma esnasındaki sorunların yerini belirleme, sorgulama ve açılım yapma kapasitelerinde genişletilir.*

Kitabın üçüncü bölümü olan “Zanaatkârlık” kısmında ise Sennett özetle; zanaatkârın kalbinin daha az sert bir kaya olduğunu, yani zihinsel kaynak eksikliği ile değil, iyi çalışma hırasının yol açtığı kötü yönlendirme tarafından tehdit edilmeye daha fazla yatkın olduğunu, dolayısıyla zanaatkârlığın tamamlanmasında motivasyonun neden hünlerden daha önemli bir konu olduğunu tartışıyor.

Peki, neden zanaatkârı inceliyor Sennett? Buraya kadar anlattıklarımızla aslında zanaatın en temel niteliğinin *merak güdüsünden ürettiğini* görmüş olduk; *hep daha iyisini merak ederek çalışma...* Sennett bu merak güdüsünü Yunan mitolojisindeki ilk kadın ve icat tanrıçası olarak kabul edilen

3 Burada zihinsel bir sıçrama yaparak biraz önce değindiğimiz zanaatkârın karşılaştığı yahut ürettiği dirençler karşısındaki takıntı biçiminden, *can sıkıntısından* çocuklarda belirli bir yaşta sonra kendini gösteren artık eski oyunlarından hoşlanmamak demek olan can sıkıntısına geçiş yapabiliriz. Yani zanaatkârın işiyle çocuğun oyunu arasında bir bağlantı kuruyoruz. Biraz ilerleyelim öyleyse. Sennett zanaatkârlıktaki gündelik tempounun çocukluk dönemindeki oyun deneyimine dayandığını söylüyor. Çocukluk döneminde oyunun kazandırdığı sosyal beceri ve bilişsel gelişmenin insanlar çalışmaya başladığında da onlara hizmet ettiğini ifade ediyor. Dolayısıyla oynamayı ve çalışmayı birbirine bağlayan ortak iki kuraldan bahsediyor. Bunlardan ilki, kural yapımındaki istikrarla ilgilidir. Devam eden, işbirliği ile katılımı sağlayan kurallar sayesinde oyun pratik yapmayı başlatır ve pratik yapmak da hem *tekrarlama* hem *değiştirme* bakımından önemlidir. Bu kısım size biraz önce okuduklarınızı hatırlatıyor olması muhtemeldir. İkinci kural ise, *oyunun karmaşıklığı arttıran bir öğrenme okulu* olmasıdır. Dört ve beş yaşına gelen çocuklarda görmeye başlanan can sıkıntısı aslında onların kendi nesnel dünyaları hakkında daha iyi eleştirmenler olmaya başladıklarının göstergesidir; basit oyuncaklar artık onların ilgisini çekmemektedir. Yani tıpkı daha iyisini arzulamayı bir takıntı haline getiren ve bu sıkıntıyla birlikte karşılaştığı yahut ürettiği dirençlerle hesaplaşan zanaatkârın kendi nesnel dünyasının eleştirmeni olması gibi... Ayrıca Sennett'in kabiliyeti doğuştan gelen bir değer olarak görmeyip çocukluk dönemindeki oyunla birlikte gelişen bir kültürün toplamı şeklinde gördüğünü de vurgulamış olalım.

Pandora ve onun içinde yeni meraklar bulunan kutusu imgesi ile anlatmaya çalışıyor. Yazar maddi kültür hakkında tasarladığı projenin ilk kitabı olan Zanaatkâr'da "Pandora'nın kışkırtması" nı inceliyor. Çünkü projenin devam kitapları olan "Savaşçılar ve Rahipler" ile "Yabancı" bu birinci kitapta ortaya konan zanaatın niteliği üzerinde yükseliyor. Pandora kışkırtmasını sürdürüyor. Ayrıca Sennett bu incelemenin *Animal laborens* (çalışan hayvan)'ı, hocası Hannah Arent'in yaptığı aşağılamadan⁴ kurtarmayı amaçladığını, çalışan insan hayvanın, becerileri sayesinde geliştirilebilir ve zanaatkârlık ruhu sayesinde de onurlandırılabilir olduğunu söylüyor.

Kitabın sonuç kısmında Sennett kendisinin de yer aldığını söylediği pragmatizmin felsefi atölyesini kuruyor ve pragmatizmin büyük ölçüde zanaat olarak anladığını söylediği tecrübenin değerine yapılan vurguyu tartışıyor.

Hulasa-i kelimam bizim altını çizerek yazımızı sonlandırmak istediğimiz düşünceler için *ahlakın*ın iyi bir iş çıkarmak üzere kendini adamakta yatıyor oluşudur. Bütün zanaatkârlık niteliğin belirleyici olduğu bir çalışmadır; Platon bu amacı, bir *arete* yani herhangi bir eylemde gizli hâldeki mükemmelliğin standardı olarak formüle etmiştir: niteliğe yönelik tutku bir zanaatkârı, sadece becermiş olmanın ötesinde geliştirmeye, daha iyisini elde etmeye sevk edecektir (s. 37).

Zanaatkâr'ında zanaat ve zanaatkârın geçmişine eğilerek araçları kullanmanın; işi örgütlemenin; iş, çalışma ve malzeme hakkında düşünmenin farklı yollarını göstererek niteliğin nasıl üretileceğine, bir nesnenin nasıl üretildiğine dair dikkate değer öneriler sunan Sennett'ten son bir alıntıyla bitirelim: "Maddi şeyleri imal etme zanaatı, başkalarıyla olan ilişkilerimizi de şekillendirebilecek tecrübe tekniklerine bir yaklaşım sağlar. İyi iş yaparken karşılaştığımız hem imkânlar hem zorluklar, insanlarla ilişkilerimizde de geçerlidir. Dirence rağmen çalışma ya da muğlâklığı idare etme gibi maddi engeller, insanların birinden kaçıp diğerine sığındığı direnç noktalarını ya da insanlar arasındaki belirsiz sınırları anlama bakımından öğreticidir. Maddi şeyleri el ile imal etme çalışmasında, tekrarlanan ve uygulanan oyunun oynadığı açık, olumlu rolü gördüğümüz gibi, benzer şekilde, insanlar da birbirleriyle olan ilişkilerinin pratiğini yapma ihtiyacı duyarlar, bu ilişkileri geliştirmek için de beklenti sahibi olma ve düzeltme becerilerini öğrenirler." (s. 377)

4 Bu aşağılamanın ne olduğuna kitabın mukaddimesinde değiniyor Sennett.